

О. І. Дребот,
д. е. н., професор, академік НААН,
Інститут агроекології і природокористування НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2681-1074>
О. І. Фурдичко,
д. е. н., д. с.-г. н., професор, академік НААН,
Інститут агроекології і природокористування НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1108-7733>
А. М. Бобко,
к. с.-г. н., старший науковий співробітник,
Інститут агроекології і природокористування НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0848-2548>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.20.18

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ЛІСІВНИЦТВА

O. Drebot,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of NAAS,
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS
O. Furdychko,
Doctor of Economic Sciences, Doctor of Agricultural Sciences, Professor,
Academician of NAAS, of Agroecology and Environmental Management of NAAS
A. Bobko,
PhD in Agricultural Sciences, Senior Fellow,
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS

HISTORICAL ASPECTS OF STATE FORESTRY DEVELOPMENT

В статті проаналізовано історичні аспекти розвитку лісокористування, визначено склад і якість НПА галузевого лісівництва, їхнє недоречне й багатослівне ускладнення описового змісту, ігнорування визначення землі (грунтів) за типами лісорослинних умов місцезростання і класами бонітету, гальмують впровадження в державному лісівництві ринкових принципів економіки. Доведено, що в українському державному лісівництві питання ідентифікації продуктивного використання земельних ресурсів у науковому спрямуванні належно не вирішені. Саме вони передбачали забезпечення ідентифікації суб'єктів землекористування замість знеособленого ДУЛ, переведеного на управління лісовими ресурсами. Адже показник "Рациональне використання та охорона земель" так і залишається поза увагою з боку адміністративного й наукового менеджменту галузі. Розроблені пропозиції щодо схеми обліку земельних ресурсів за ССКЗ ЄЕК\ФАО ООН з урахуванням відомого принципу "Acquis communautaire". Доведено, що ідентифікація землекористування та ринкових відносин у галузі державного лісівництва не згадуються в поточній модернізації НПА Держлісагентства України. Заходи по його доопрацюванню, внесенню змін і доповнень, практично, не припиняються більше 30 років, набувши змісту бездіяльного "процесу". Він торкається переважно корупційних схем плати за надумане "Спеціальне використання лісових ресурсів". Щоб не плутати читачів, громадськість та ін., мову ведемо про корупційну торгівлю головною продукцією лісівництва — деревиною у стані росту та лісовими матеріалами суб'єктів лісогосподарського та лісопромислового виробництва.

Обґрунтовано, що лісовий виробничий процес з урахуванням Відповідно до європейського законодавства "Ліс у юридичному розумінні означає землю, вкриту лісовою рослинністю та використовувану для цієї мети", а відповідно до українського законодавства "Національна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС" (2004 р.). При розробці основних термінів та їх описів для обліку та звітності лісогосподарської продукції Держлісгоспом України необхідно керуватися принципами "права співтовариства" з метою їх адаптації до європейського законодавства.

The article analyzes the historical aspects of the development of forest use, determines the composition and quality of the NPA of branch forestry, their inappropriate and wordy complication of the descriptive content, ignoring the definition of land (soils) according to the types of forest plant growth conditions and credit classes, inhibit the implementation of market principles of economy in state forestry. It is proved that in the Ukrainian state forestry, the issues of identification of the productive use of land resources in the scientific direction have not been properly resolved. It was they who provided for the identification of land use subjects instead of the impersonal DUL transferred to the management of forest resources. After all, the indicator "Rational use and protection of land" remains neglected by the administrative and scientific management of the industry. Proposals have been developed regarding the scheme of accounting for land resources according to the EEC/FAO UN Framework Convention, taking into account the well-known principle "Acquis Communautaire". It has been proven that the identification of land use and market relations in the field of state forestry are not mentioned in the current modernization of the NPA of the State Forestry Agency of Ukraine. Measures for its finalization, introduction of changes and additions, practically, do not stop for more than 30 years, acquiring the content of an inactive "process". It touches mainly on corrupt payment schemes for the contrived "Special use of forest resources". In order not to confuse the readers, the public, etc., we are talking about the corrupt trade in the main products of forestry — wood in the state of growth and forest materials of subjects of forestry and wood industry production.

It is substantiated that the forest production process taking into account According to European legislation "Forest in the legal sense means land covered with forest vegetation and used for this purpose", and according to Ukrainian legislation "National program of adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation" (2004). When developing the main terms and their descriptions for accounting and reporting of forestry products, the State Forestry Service of Ukraine must be guided by the principles of "community law" in order to adapt them to European legislation.

Ключові слова: землі лісогосподарського призначення, природні ресурси, лісівництво, лісогосподарське виробництво, лісове господарство, землекористування.

Key words: forestry land, natural resources, forestry, forestry production, forestry, land use.

ВСТУП

Витяг із частини третьої статті 406 Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про ліси". Визначає багато питань щодо його змісту та призначення. За роки незалежності нашої держави до законодавства України неодноразово вносилися зміни та доповнення, цей нормативний акт є важливим для здійснення господарської діяльності лісогосподарських підприємств, але отримання економічної вигоди державного лісового господарства як галузі рослинництва ще не завершено. З принципу централізованого законодавства СРСР прихована спроба вивести "всі ліси України (колишнього СРСР) утворюють єдиний лісовий фонд". Дискусійною є і норма про те, що "ліси належать до державної та комунальної власності, а професійні лісогосподарські підприємства не є суб'єктами державно-приватного партнерства", оскільки це два абсолютно різні об'єкти

обліку та спостереження. Відповідно до європейського законодавства під лісом розуміється земля, вкрита лісовою рослинністю. Таким чином, дана норма може мати відношення до земельного права України, але не до лісового. Лісогосподарські підприємства є суб'єктами організаційно-господарського поділу лісових земель певних адміністративно-територіальних утворень (районів, муніципалітетів тощо), яким право власності/постійного користування надається органами влади на підставі юридичного свідоцтва про лісогосподарське виробництво.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Над цими та суміжними питаннями працювали багато відомих вітчизняних учених такі як: І.Я. Антоненко, О.І. Фурдичко, А.М. Бобко, О.І. Дребот, М.Х. Шершун,

**Таблиця 1. Окремі економічні показники
Лісового доходу на кінець XIX століття**

Розвиток ЛГВ в губерніях України з його початку	Надходження лісового доходу з 1868 до 1877 р., тис. руб.	Надходження лісового доходу з 1878 р. до 1887 р., тис. руб.	Підвищення доходу в порівнянні з попереднім десятиліттям, %	Надходження лісового доходу з 1888 до 1897 р. тис. руб.	Підвищення доходу в порівнянні з попереднім десятиліттям, %
VI. Південно-західні й Поліські губернії (сучасні – області)	6149	10757	74,9	25069	133,0
VII. Землеробні малолісні губернії (сучасні – області)	11357	11248	-0,9	14032	24,7

Джерело: [3].

**Таблиця 2. Дані про лісовий фонд
Української РСР, тис. га**

Всього	У т. ч. за основними фондодержателями			
	Мінлісгосп УСР	Мінліспром УРСР	Колгоспні ліси	Інших органів влади, відомств
9942	5939	1236	1884	883

Джерело: [3].

В.Д. Байтала, В.Г. Дубін, О.В. Павлішук, Ю.М. Лазаренко, І.М. Синякович та ін. Проте аналіз публікацій цих авторів дає підстави для подальших досліджень у цьому напрямі, враховуючи практичні аспекти досліджуваної проблематики, особливо історичні аспекти розвитку лісокористування.

МЕТОДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Діючі нормативно-правові акти у лісовому господарстві відповідно до змісту основної продукції, що використовується у лісгосподарському виробництві, джерел обліку та звітності для формування лісгосподарського виробництва, започаткування та розвитку лісгосподарського виробництва, накопичення земельних ресурсів в процесі лісокористування Виробляється деревина в стані росту.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Лісокористування почали підміняти терміном "Спеціальне використання лісових ресурсів" та інше. Як наслідок, за показником "Видалення деревини з гектару лісових земель в українському лісівництві в 2—3 рази є меншим у порівнянні з Польщею, Німеччиною, Угорщиною та іншими країнами бореальної зони. Це в той час, коли лісівництво в Україні розпочиналось, хоча й з деяким запізненням у порівнянні з переліченими країнами, але майже паралельно з ними та прийнятими таксаційними показниками в українських губерніях (табл. 1).

Сучасний стан державного лісівництва

Ми не пропонуємо негайно змінювати лексичні визначення і терміни, використовуємо це слово у значенні орган управління у галузі державного лісівництва. Вважаємо необхідним обов'язкове публічне висвітлення фінансово-економічних показників його, як галузі рослинництва за прикладом обліку та звітності колишніх українських губерній 18—19 століть, або сучасної Польщі. Правда, тривожним залишається те, що державне

лісівництво в Україні за роки Незалежності розчинилось десь у функціонально-знеособленому стані Держлісагентства, без ідентифікації лісівництва і лісозаготівельного виробництва на всіх його рівнях державного управління.

Держлісагентство України поступово перебирає на себе "клопоти" по безкінечному редагуванню нормативно-правових актів з лісгосподарського виробництва з наперед визначеним ним корупційним напрямом лісокористуванням. Звідсіля у ЗК України "Для потреб лісового господарства" (ст. 55: замість "для здійснення лісгосподарського виробництва" на загальних підставах землекористування згідно Закону. Виходить, що об'єктом праці у державному лісівництві є ліс, тобто лісові ресурси (деревина) у стані росту, замість землі, земельних ресурсів.

Таким чином досвід здійснення лісівництва в Україні має велику історію, починаючи з XVIII століття та містить все необхідне для формування принципів ринкової економіки. Починати їх необхідно з формування ринку лісо-сичного фонду. Адже цього в ЛК України нема [2].

Сучасний стан і можливості державного лісівництва

Як ще відомо, що "з 15 березня 1991 року всі землі Української РСР" були визначені об'єктом Земельної реформи. Встановлювалось також, що "Земельна реформа є складовою частиною економічної реформи, здійснюваної в Українській РСР у зв'язку з переходом економіки республіки до ринкових відносин" [14].

Станом на 1 січня 1988 р. в Україні видається "Короткий довідник з лісового фонду Української РСР" [3], який правомірно маємо розглядати в якості стану лісів на час проголошення Україною Державної Незалежності (табл. 2).

Вводилось поняття "Лісовий фонд", зміст якого на той час і дотепер залишається належно не обґрунтованим як за змістом, так і за юридичним описом.

Терміну "Лісгосподарське виробництво" марно шукати в лісовій літературі чи в теоретичних засадах наукового лісівництва останнього часу. Тепер мало хто знає, що лісівництво має юридично отримати статус Державного лісгосподарського виробництва (ДЛГВ), замість знеособленого "для потреб лісового господарства", офіційно набути належності до галузі господарства і спрямовуватись на безперервне зростання його економічної ефективності.

У 2012 р. видається Довідник з лісового фонду України за матеріалами державного обліку лісів станом на 01.01.2011 р. [4] дещо в іншому порівнянні з 1988 р. "форматі". Виокремлюється в ньому розділ 2 "Характеристика і динаміка земель Лісового фонду Державного агентства лісових ресурсів України" за матеріалами державного обліку лісів станом на 01.01.2011 року. Довідник не містить даних за іншими Центральними органами виконавчої влади. Приведено перелік областей з окремими таксаційними мало достовірними показниками. Головний із них — "Загальна площа "земель лісового фонду на 1.01.01.2002 р. (бо цифри на 1.01.2011 р. - нема) — 10785,3 тис." [4, с. 4].

Так сталося, що з початку другої половини XX століття, з уособленням терміну "Землі лісового фонду" (1964 р.) в Лісовому кодексі України набула поширення теза "Єдиний державний лісовий фонд" з посиланням на Основи лісового законодавства колишнього Союзу РСР і союзних республік: "усі ліси в СРСР утворюють єдиний державний лісовий фонд" [5].

З 8 лютого 2006 року до статті 19 ЗК України: встановлюється облікова категорія "Землі лісогощарського призначення" замість колишньої "Землі лісового фонду", що суттєво змінює зміст землекористування у лісівництві. Перш за все це потребує ідентифікації землекористування з постійним веденням лісогощарської діяльності й статистичної звітності, що проводилося постійно в лісах України. Після прийняття Закону про Земельну реформу про це у галузі лісівництва взагалі не згадується. Відродився було у вигляді "Державний лісовий фонд", зрозуміло, без юридичного закріплення.

Окремо нагадаємо, що облікову категорію "землі лісогощарського призначення" розмістили чомусь на 7-му місці в переліку "Категорій земель", що не відповідає класифікації ЄЕК/ФАО ООН і має бути виправленим. Бо на сьогодні маємо зовсім нові економічні засади не лісового господарства, а лісогощарського виробництва (ЛГВ). Адже з початку формування лісівництва, як галузі рослинництва, відповідальність за лісовідновлення покладається не на природу, а на уособлених суб'єктів господарювання. Так були сформовані свого часу лісогощарські та інші підприємства, оснащені інженерною технікою і новими засобами виробництва. Це уже не лісове господарство початкової пори, коли "ліс" у значенні деревина, був виключно природним ресурсом. Організатори сучасного лісогощарського виробництва цей процес використовують по-своєму, враховуючи, зрозуміло, бізнес інтерес.

Цікаво, що в Лісовому кодексі ще Української РСР 1981 р. була стаття 96 "Визначення обов'язкової для всіх лісозаготівельників технічної політики": "Відповідно до Основ лісового законодавства Союзу РСР і союзних республік державний орган лісової промисловості Союзу РСР визначає з додержанням вимог названих Основ, обов'язкову для всіх лісозаготівельників технічну політику" [5]. У новій редакції Лісового кодексу зазначені норми відсутні, хоч число причетних лісозаготівельників дуже зросло...

Формування заходів щодо впровадження Земельної реформи в державному лісівництві України

Так, в ЛК України появилася облікова категорія "Лісова ділянка — ділянка лісового фонду України з визначеними межами", виділена відповідно до цього Кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі" [ст. 1. п. 4]. Такий опис має багато суперечностей і підприємницьких міркувань. Термін "Землі лісового фонду" не є визначеним юридично. Його нема в європейському законодавстві. І не може бути в умовах ринкової економіки. До того ж, ремарка "для використання лісових ресурсів без вилучен-

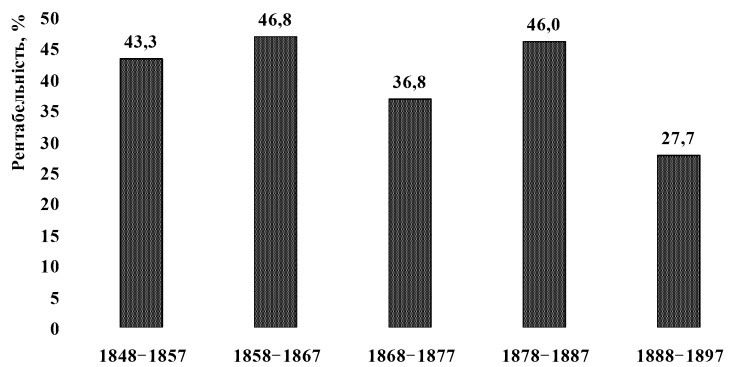

Рис. 1. Динаміка рентабельності лісогощарського виробництва в минулому XIX-му столітті

Таблиця 3. Структура розподілу земель за категоріями обліку, тис. га

Експлуатаційні ліси	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення	Захисні ліси	Рекреаційно-оздоровчі ліси	Разом
3937	1440	3416	1586	10379
37,9	13,9	32,9	15,3	100,0

Джерело: сформовано матеріал на основі "Об'єктивна інформація щодо лісів".

ня її у землекористувача або власника землі" — це тільки для забави, бо явно торкається не прямих відносин.

Таким чином владні органи Держлісагентства України, практично, не визнають Земельної реформи в державному лісівництві, необхідність формування в ньому ідентифікації лісогощарського виробництва за принципами ринкової економіки. Впродовж 3-х десятиріч, починаючи з проголошення Земельної реформи, практично, нічого не зробили для формування ринкових засад — введення належної системи фінансового обліку і статистичної звітності по лісогощарському виробництву.

Їхні попередники ще з XIX -го століття повідомляють нам дані, які незаперечно доводять прийнятий зміст відображення, у т. ч. для публічної інформації та офіційної економічної звітності про ЛГВ суб'єктів господарювання з державного лісівництва (рис. 1).

З часу зміни політико-економічного державного влаштування землекористуванням в Україні за програмою "Земельна реформа" пройшло більше 30-ти років, а в ЛК України в черговий раз в 2022 році "учинили" ту ж саму норму 1964 р. "Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави" (ЛК, ст. 1). До того ж, з невизначеними вимірами терміну "Ліси".

Строго кажучи, нема, що шукати, бо відповідні терміни та їх визначення встановлені Європейською Економічною Комісією ФАО ООН ще у 2000-му році [13]. Але українська практика ЛГВ під керівництвом Держлісагентства цього, як правонаступник колишнього Мінлісгоспу України, не помітила.

За нових обставин проявляється формування земель лісового фонду України з площею інших облікових категорій з віднесенням до їх складу очікуваних змін без формалізації їх належності (табл. 3).

Закон України "Про Виділення особливо захисних лісових ділянок"

Поділ лісів на групи і категорії був розпочатий ще за радянських часів і спрямовувався на справді раціональні обчислення лісівничо обґрунтованого користування лісовими ресурсами (деревиною) у стані росту. Та практика була цілком виправдана на великих просторах тої держави. І в Україні також. Але з часом в Україні ця практика набула свого граничного поширення. До того, що "умільці" розпочали ще поділ на т. з. "особливо захисні лісові ділянки". У ЛК України записно: "У лісах можуть бути виділені особливо захисні лісові ділянки з режимом обмеженого лісокористування" [ЛК — Ст. 41]. Що це за розділ? Обмеження лісокористування набуває бажаного напрямку?

Якщо "з обмеженням лісокористування", то ДЛА України тут же вносить зміни в Закони України, не приймаючи до уваги критичні заперечення й публічні пропозиції. Адже у таблиці "Терміни та їх визначення (опис)" ЄЕК/ФАО ООН є терміни й іншого змісту, але для формування балансу землекористування у галузі лісівництва в Україні є достатнім на даному етапі зрозуміти його прикладне призначення у порівнянні з українським досвідом. Перш за все слід врахувати, що в європейському лісівництві державного поділу на облікові категорії землекористування нема. Українські менеджери з лісівництва, після проголошення Незалежності, практично, перенесли до національного законодавства принципи колишнього поділу на групи і категорії лісів.

У чинному ЛК України (стаття 41) записано "Особливо захисні лісові ділянки" виділяються органом виконавчої влади з питань лісового господарства: ...Нормативи, за якими виділяються особливо захисні лісові ділянки, встановлюються Кабінетом Міністрів України. Постановою № 2321-ІХ від 20.06.2022. Хоча стосовно виділення особо захисних лісових ділянок полеміка велась публічно.

Відомі в Україні спеціалісти у галузі менеджменту писали: "Нині основою організації лісового господарства є громіздка, відірвана від практики система поділу лісів на групи і категорії, а також численні заборони та обмеження, що здебільшого суперечать природі лісу й цілям господарювання" [8].

Пройшло четверть століття, суттєвих змін, зрозуміло, в організаційно-господарських механізмах щодо лісокористування (користування деревиною — головною продукцією лісівництва) не відбулось.

Адже земельна реформа у державному лісівництві звелась до численних заходів на формування облікової категорії, не існуючої в земельному законодавстві, "Землі Державного лісового фонду" з наміром включення до нього всіх земельних угідь, починаючи з площі 0,1 га (не відповідає здоровому глузду!), а також ділянок з самосівами деревних порід, не очікуючи зміни площі лісів в установленому порядку.

Землі лісогосподарського призначення як облікова продуктивна категорія земельних ресурсів

Європейський досвід з питань лісокористування, тобто користування деревиною в стані росту, у нас добре відомий ще з 2000 році ЄЕК/ФАО ООН цей перелік Термінів та визначень у лісівництві для ознайомлення і впровадження в практичну діяльність. Тобто для використання в науковій, виробничій, обліковій і статистичній звітності. Стосовно заготівлі деревини усі ліси поділяються на 2 категорії обліку:

1. Ліси призначені для заготівлі деревини (виробництва лісових матеріалів);
2. Ліси не призначені для заготівлі деревини (лісових матеріалів (2)).

Землі лісогосподарського призначення як облікова категорія земельних ресурсів

Офіційно встановленою обліковою категорією земель в галузі лісівництва є землі, призначені для здійснення лісогосподарського виробництва. Надаються органами влади та органами місцевого самоврядування, у т. ч. для здійснення державного лісівництва. Останнє мало враховується реально в практичній діяльності, обмежуючись встановленого Земельного кодексу "для потреб лісового господарства", що є "винаходом" практичних лісівників.

Окремо нагадаємо, що земельні ресурси на право постійного користування надаються юридичним, фізичним та ін. особам за зовнішніми межами відповідних ділянок. Бо поділ земельних ділянок за категоріями внутрішнього господарського поділу — суверенне право кожного землекористувача. Тому подальше поширення і поглиблення лісового законодавства втрачає сенс. Потрібна праця. На першому місці необхідно скласти за матеріалами лісовпорядкування паспортні дані за формою таблиці люб'язно наданою нам польськими колегами (табл. 4).

Складання посвідчення на землі, які надані конкретним суб'єктам — землекористувачам для здійснення промислового лісівництва, природо-охоронних чи інших заходів здійснюють лісгоспи державної власності за матеріалами їх лісовпорядкування і погоджують з районними органами землевпорядкування. Здійснюють таксаційний опис всіх ділянок за матеріалами (Загальна площа)лісовпорядкування, заповнюють відповідну форму (табл. 3). Хоча форму обліку описують за всіма ділянками, у т. ч. з урахуванням тимчасово не вкритих лісовою продукцією.

Організаційно-технічного документу відповідного змісту внутрішньогосподарського поділу в чинному на той час Мінлісгоспі України не послідувало. У галузі лісівництва України, у т. ч. державного, зазначена реформа не проголошувалась. Спостерігалось і спостерігається, навпаки, уособлення мисливства до рівня лісогосподарського виробництва як об'єкту спостережень і звітності про діяльність землекористувачів з ідеологією минулої пори: "Усі ліси разом з вирубками, галями і пустирями, призначеними для вирощування лісів, а також з угіддями, болотами і т. ін., розміщеними серед цих площ, утворюють державний лісовий фонд СРСР і незалежно від того, в чийому управлінні чи використанні вони знаходяться, є державною власністю, тобто всенародним надбанням" [10].

Про надання земельних ділянок суб'єктам державного ЛГВ на право постійного користування.

Надзвичайно важлива процедура і робота не набула належного започаткування і розвитку в зв'язку з тим, що головні менеджери ДЛА України на той час не мали відповідного розуміння, у т. ч. щодо визначення показників про раціональність використання продуктивності природного ресурсу "земля". У лісівництві вона має обчислюватись за порівнянням природної продуктивності з реальною. Адже на одній і тій же ділянці нерідко можна вирощувати, наприклад, дуб і граб або ясен, клен, березу, осика тощо.

Для цього лісівники у Польщі виконують, зрозуміло, обчислення рентних платежів за типами лісорослинних умов і класів бонітету лісонасаджень за даними лісовпорядкування: [11; 16].

Схожу таблицю не трудно скласти в Україні для оцінки запасів деревини щорічно для видалення із лісів, у т. ч. з використанням матеріалів лісотипологічних обстежень земель лісових за радянської пори.

З практичного розуміння змісту лісівництва пропонується нами облікова категорія обліку "Землі лісогосподарського призначення" є найбільш обґрунтованою і охоплює всі ділянки земель, що входять до складу категорії ЗЛГП. Вони, у свою чергу, поділяються на підкатегорії, перелік яких на підкатегорії є доцільним тільки у межах загальної їх площі.

Віднесення до цієї облікової категорії здійснюється органами державної адміністрації та органами місцевого самоврядування за реальним часом. Їх форматування. Відомо, що в Україні відповідні земельні ділянки організаційно належно влаштовані у межах, підвладних Держлісагентству України. Тепер поточним завданням у їх складі, необхідно провести внутрішньогосподарське влаштування території кожного із них самостійно, без залучення органів державної влади стосовно НПА з питань галузевої науки.

Земельна реформа в галузі Державного лісівництва

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки з 15 березня 1991 року оголосила всі землі Української РСР об'єктом земельної реформи, у т. ч. з переходом економіки держави до ринкових відносин. Завданням цієї реформи був перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, з метою створення умов для рівноправного розвитку

Приведене розкривало шляхи розвитку державного лісівництва в Україні з ідентифікованим землекористуванням і для формування ринкових відносин у державному лісівництві, чого не було за часів радянської пори. У цьому для лісівництва була суть проголошеної Земельної реформи. Природно-кліматичні умови в Україні у більшості регіонів були і залишаються прийнятними для Земельної реформи. Кращий тому доказ — історичні відомості про розвиток лісівництва, як галузі землеробства в Україні ще за XIX століття (рис. 1).

Показники рентабельності лісогосподарського виробництва впродовж півстоліття з 1848 року до 1898 року в південно-західних і поліських губерніях України були майже стабільними і складали від +28% до +60% щорічно. Водночас це підтверджує високий рівень культури обліку видалення деревини (рубка лісу), виробництва та реалізації лісових матеріалів.

Таблиця 4. Поділ земельних лісових ресурсів за класами бонітету на прикладі сусідньої Польщі

Головні лісотвірні породи у лісонасадженнях	Класи бонітету лісонасаджень для головних лісотвірних деревних порід					
	I-a	I	II	III	IV	v
ялиця, ялина, дугласія	-	2,30	1,80	1,30	0,90	0,60
дуб, ясен, в'яз, клен	-	2,00	1,60	1,30	0,80	-
бук	-	1,80	1,50	1,10	0,70	0,40
сосна, модрина	1,40	1,20	1,00	0,80	0,60	0,30
граб	-	1,10	0,80	0,50	0,30	0,20
береза	-	0,60	0,40	0,30	0,20	0,20
осика	-	0,60	0,40	0,20	0,20	0,20

Для об'єктивного оцінювання раціональності ЛГВ за ідентифікованими землекористувачами у Державному лісівництві доцільно ввести щорічну обов'язкову звітність за показниками "Лісовий дохід", тис. грн, "Відатки на ЛГВ, тис. грн", "Рентабельність ЛГВ, %".

Як свідчать приведені данні більше 30 років Земельна реформа в державному лісівництві розвитку не мала. Політику з землекористування у державному лісівництві тої пори вирішувало Міністерство лісового господарства України без їх ідентифікації, після численних реформувань — Державне агентство лісових ресурсів України.

Розпочали її з розроблення Лісового кодексу України, яке продовжувалось більше 3-х років і завершилось, нарешті, 21 січня 1994 року. Почали його розробляти, певно, з ЛК ще Української РСР 1981 року [2], бо за замовленням Міністерства лісового господарства Української РСР він був опрацьований і набув відповідних погоджень і затвердження. У статті 1 першої української редакції ЛК власне України доречно уточнити: "Завданням Лісового Кодексу України є забезпечення вирощування і реалізація деревини на землях лісогосподарського призначення, у т. ч. шляхом регулювання правових відносин для підвищення продуктивності облікової категорії земельних ресурсів "землі лісові", формування лісових екосистем, посилення їх корисних властивостей, задоволення потреб суспільства у лісових ресурсах на основі науково обґрунтованого раціонального і планомірного їх використання" [1].

У ЛК України ще з 1981 р. випущено саме головне: призначення Лісового Кодексу України "забезпечення вирощування і реалізація деревини на землях лісогосподарського призначення, наданих органами влади для лісогосподарського виробництва". Лісовий кодекс України, прийнятий 21 січня 1994 і введений в дію з 13 квітня 1994 (газета "Голос України", 1994, № 68), цієї норми не має. Без неї керівництво галузі є лише спостерігачем за змінами, замість бути організатором ЛГВ з особистою відповідальністю за економічні й соціальні результати землекористування. Зрозуміло, в першу чергу — суб'єктів Державного лісівництва. Доцільно припинити широко розгорнуту "Компанію" з формування і реанімації пострадянського "Державний лісовий фонд", бо об'єктом господарювання є не ліс, а земля. А також повністю з цим узгодити відповідні статті Земельного і Лісового кодексів України.

Питання ідентифікації землекористування та ринкові відносини у галузі державного лісівництва не згадуються в поточній модернізації НПА Держлісагентства України. Заходи по його доопрацюванню, внесенню

Таблиця 5. Структура розподілу земель за категоріями обліку, тис. га, %

Експлуатаційні ліси	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення	Захисні ліси	Рекреаційно-оздоровчі ліси	Разом
3937	1440	3416	1586	10379
37,9	13,9	2,9	15,3	100,0

Джерело: [12].

Таблиця 6. Поділ лісів (земель лісових) за експлуатаційним призначенням окремих європейських країн, тис. га

Країна	Площа (всього)	у тому числі:				
		експлуатаційні ліси			неексплуатаційні ліси	
		всього	частка у загальній площі (%)	всього	з них:	
					з обмеженнями заготівлі	інші
Україна	9213	5820	63	3393	2789	604
Греція	2512	289	91	223	65	156
Угорщина	1675	1324	79	351	351	0
Польща	8672	8460	98	212	136	76
Румунія	6265	5413	87	777	397	379
Туреччина	8856	6642	75	2214	592	1622
Швейцарія	1130	1093	97	37	4	33

Джерело: [12].

змін і доповнень, практично, не припиняються більше 30 років, набувши змісту бездіяльного "процесу". Він торкається переважно корупційних схем плати за надумане "Спеціальне використання лісових ресурсів". Щоб не плутати читачів, громадськість та ін., мову ведемо про корупційну торгівлю головною продукцією лісівництва — деревиною у стані росту та лісовими матеріалами суб'єктів лісгосподарського та лісопромислового виробництва.

Кращою формою з цього питання, наприклад, є чітко розмежоване виробництво круглого лісу за їх споживчими групами європейського лісівництва (рис. 3 — перенести з праці О.І. Дребот. Інституціоналізація... — с. 105 і рис. 4 с. 309—310 з оновленням даних за р. 2010, 2015, 2020), свого часу запропонованого д. е. н., акад. НААН України О.І. Дребот).

Публічна стаття одного із авторів "Нові шляхи підвищення інтенсифікації лісової економіки України" з висновком "Наведені розрахунки свідчать, що при іншому визначенні концептуальних підходів до організації лісового господарства і лісокористування рівень забезпечення потреб народного господарства України в ресурсах деревини уже сьогодні можна підвищити в 2,0—2,5 рази", у керівництва на той час Міністерства лісового господарства України викликала не зовсім ділову форму [7; 15]. Розпочались формальні далеко не дружні справи проти автора з задіянням Міністра економіки України. На щастя автора Міністр на той час виявився зовсім самостійною службою особою, не включився в недоречну для нього справу.

В решті решт, наука і практика з лісівництва України мають офіційне енциклопедичне визначення: "Лісовий кодекс України — систематизований законодавчий акт, який регулює правові відносини з метою забезпечення підвищення продуктивності, охорони та відтворення продуктивності, охорони та відтворення лісів, посилення їх корисних властивостей, задоволення потреб суспільства в деревині, технічній і лікарській сировині, кормових, харчових та інших продуктів лісу" [5].

Відмітимо окремо, що Енциклопедичне визначення українського терміну "Лісовий кодекс України" українською мовою внесено в 1999 році, дякуючи світлий пам'яті професору С.А. Генсіруку. При позитивному відношенні до його змісту, слід додати, що в ньому нема галузевої ухвали Держлісагентством України. Тільки після ухвали Головою Держлісагентства Лісовий Кодекс набуде галузевого його юридичного статусу.

І так по кожному із суб'єктів господарювання на землі, з веденням обліку і статистичної звітності відповідними Центральними органами державної виконавчої влади. Тільки за такої умови буде можливість навести належний облік земельних ресурсів України, а також контролювати, зокрема, показники раціональності використання земель, що є одним із принципів землекористування за лісівничо-економічними нормами Земельної реформи у галузі Державного лісівництва.

З приведеного видно, що в державі із землекористування у галузі лісівництва, як сфери природокористування, все ще

існує малозначний поділ земель за численними обліковими категоріями радянської пори. За ним повністю втрачається діловий зміст поділу земель лісгосподарського призначення за категоріями обліку європейського законодавства. Адже ЄЕК/ФАО ООН більше 20-ти років тому прийняла стандартний опис Термінів та Визначення (опису) щодо таксації земель лісових. При цьому для таксаційного опису ЄЕК/ФАО ООН встановлено дві облікові категорії експлуатаційного призначення (табл. 5):

1. Forest available for wood supply;
2. Forest not available for wood supply.

У перекладі на українську мову, відповідно,

1. Ліс доступний для постачання деревини;
2. Ліс недоступний для постачання деревини.

Цього достатньо для того, щоб зрозуміти, що у практиці державного лісівництва України не здійснюються лісівничі заходи про адаптацію лісгосподарської діяльності до європейського законодавства (табл. 4). Ми свого часу провели порівняння поділу площі лісів України та інших країн за модернізованим його змістом. Українська практика свій аналіз здійснює з розумінням об'єкту праці "державний лісовий фонд", тобто за порядком поділу ще радянської пори.

Такий стан ніяк не покращує лісівничо-екологічну ситуацію в країні або у відповідному регіоні. Як би там не було надалі, але використання земель облікової категорії ЗЛГП, як й інших категорій обліку і звітності, необхідно спрямовувати на їх продуктивне використання. Кращий тому приклад — Швейцарія. З загальної площі 1130 тис. га до експлуатаційних віднесено 1093 тис. га, що складає 97 % (!), в Україні, відповідно, — 63 % і це мало кого цікавить щодо недостатньо ефективної його діяльності. До того ж, це — найвищий показник бездіяльності з 8 приведених країн. Бо у нас все ще діють численні проблеми з обмеження користування ресурсами деревини, у т. ч. ті, що діяли з радянської пори. Певно, настав час, у державному лісівництві, замість накопичених законодавчих обмежень радянсь-

Таблиця 7. Стаття 55 Земельного кодексу України

За Земельним кодексом ст. 55 Статті опис визначення	Пропонується логічно і доцільно більш коректне визначення ст. 55
1. До земель лісогосподарського призначення належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства (203 знаки з пробілами).	До земель лісогосподарського призначення надаються землі, вкриті лісовою рослинністю, а також призначені для цього тимчасово не вкриті лісовою рослинністю, у т. ч. інші нелісові, що перебувають у межах відводу землі лісогосподарського призначення, для здійснення ЛГВ (247 знаків з пробілами).
2. До земель лісогосподарського призначення не належать землі, зайняті: а) зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів; в) окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках; г) позахисними лісовими смугами на землях сільськогосподарського призначення; г) лісовими насадженнями у межах земельних ділянок шириною 30-50 метрів уздовж лінії державного кордону України на суші, по берегу української частини прикордонної річки, озера або іншої водойми, переданих у постійне користування військовим частинам Державної прикордонної служби України для будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій. 3. Ведення лісового господарства дозволяється на землях усіх категорій з дотриманням вимог щодо використання земельної ділянки за цільовим призначенням. На підприємства, установи, організації всіх форм власності, які мають у користуванні чи власності ліси на землях усіх категорій, поширюються права та обов'язки постійних лісокористувачів та власників лісів відповідно до Лісового кодексу України. (395 знаків з пробілами). (70635 знаків з пробілами)	
Усього знаків – не належать до ЗЛФ: 70635 знаків = 99,7%	0
Разом 70838 знаків, або – 100 %	247= 0,3 %

кої пори і до проголошення Земельної реформи щодо лісокористування, офіційно прийняти поділ лісів (лісових земель) на приведені вище облікові категорії ЄЕК/ФАО ООН, а також понизити рівень затвердження до місцевих органів державної влади і органів місцевого самоврядування (табл. 6).

Це те, що стосується Лісового кодексу України. Водночас ще є Земельний кодекс. Зокрема стаття 55, якого стосується здійснення лісівництва в Україні і містить суперечливі логічному змісту норми (табл. 5). Земельний кодекс вміщує опис статті 55, точніше — розміщуючи не нормативні визначення "належать землі, коли вони мають надаватися органами влади за певною чітко встановленою системою. Бо зовсім недостатньо підписати документ про надання на право постійного користування тільки за визначеними межами. Земля для лісівництва є продуктивною силою. Надання земельних угідь потрібно доповняти поділом земельних угідь за типами лісорослинних умов і класами бонітету.

До того ж, не з жартівливим призначенням "надані та використовуються для потреб лісового господарства", а за розподілом ділянок землі за типами лісорослинних умов і з зазначенням класів бонітету відповідних ділянок, за цільовим призначенням для "Здійснення лісогосподарського виробництва"!

З урахуванням викладеного, не можна обійти, зокрема, статтю 5 Земельного кодексу України (табл. 7).

ВИСНОВКИ

Враховуючи вищезазначене, необхідно: 1) Суттєво переглянути Закон про ліс Враховуючи те, що об'єктом праці є земля, а продукцією лісового господарства — деревина (лісоматеріали), Директива про лісове господарство України та її директиви щодо управління лісами в частині основних термінів та їх описів (у складі Держлісгоспу України), споживач витрати, пов'язані з функціями лісового господарства, послугами та природними продуктами. 2) Враховуючи те, що лісове господарство ведеться лише в межах закону, землі для ведення лісового господарства використовуються за основними породами лісонасаджень з урахуванням їх природної продуктивності та типу лісорослинних умов.

Лісовий виробничий процес. 3) З урахуванням Відповідно до європейського законодавства "Ліс у юридичному розумінні означає землю, вкриту лісовою рослинністю та використовувану для цієї мети", а відповідно до українського законодавства "Національна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС" (2004 р.). При розробці основних термінів та їх описів для обліку та звітності лісогосподарської продукції Держлісгоспом України необхідно керуватися принципами "права співтовариства" з метою їх адаптації до європейського законодавства.

Література:

1. Фурдичко О.І. Екологічні проблеми природоко-ристування в науці і практиці лісогосподарського виробництва. Вісник Національної академії наук України. 2012. № 4. С. 39—47.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів: Закон України від 20. 06. 22 р. № 2321-IX Департамент агропромислового розвитку та земельних відносин Донецької облдержадміністрації. URL: <https://agro.dn.gov.ua/nabuv-chinnosti-zakon-ukrayini-vid-20-cherhvnyia-2022-roku-2321-ix-pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-zakonodavchih-aktiv-ukrayini-shhodo-zberezhennya-lisiv/> (дата звернення: 26.07.2023).
3. Короткий довідник з лісового фонду Української РСР / Міністерство лісового господарства УРСР. Київ, 1988. 118 с.
4. Довідник лісового фонду України за матеріалами державного обліку лісів станом на 01.01.2011 року / Державне агентство лісових ресурсів України. Українське державне проектно лісовпорядне виробниче об'єднання. Ірпінь, 2012. 130 с.
5. Лісовий кодекс Української РСР. На замовлення Міністерства лісового господарства Української РСР. Київ: "Урожай", 1981. 55 с.
6. Дребот О.І. Інституціоналізація лісового сектора економіки в контексті сталого розвитку України: монографія. Київ: ДІА, 2012. с. 308.
7. Бобко А.М. Нові шляхи підвищення інтенсифікації лісової економіки України. Лісовий Журнал. 1994. № 4. С. 30—34.

8. Брежнев В.М., Попков М.Ю. Лісове право — підвалини нових економічних відносин. Лісовий журнал. 1994. № 5. С. 3.

9. Лавренюк С. Як побороти корупцію в лісовій галузі та збільшити обсяги надходжень до бюджетів. Голос України. 2021. 11 груд. URL: <http://www.golos.com.ua/article/354312> (дата звернення: 26.07.2023).

10. Інструкція з впорядкування державного лісового фонду СРСР: Державний Комітет по лісовій, целюлозно — паперовій, деревообробній промисловості та лісовому господарстві при Держплану СРСР. Москва, 1964.

11. Kancelaria Seimu (Sejm Chancellery). Ustawa z dnia 28 wrzesnia 1991 Art.64. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20050450435/U/D20050435Lj.pdf> (дата звернення: 26.07.2023).

12. Бобко А. Окремі аспекти економіки сучасного лісівництва в Україні. Економіка України. 2004. № 7. С. 41—48.

13. UN-ECE/FAO: Forest Resources of Europe, CIS, North America, Australia, Japan and New Zealand (industrialized temperate/boreal countries). In UN-ECE/FAO Contribution to the Global Forest Resources Assessment 2000. Main Report United Nations, New York, Geneva. URL: <https://cir.nii.ac.jp/crid/113028227087-1239936> (дата звернення: 26.07.2023).

14. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради Української РСР від 18.12.1990 р. № 563-XII. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/156098___694235 (дата звернення: 26.07.2023).

15. Drebot Oksana, Vysochanska Mariya, Sakhar-natska Lyudmila, Serzhanov Vitaliy, Yaremko Oleg, Botsula Oleksandr. Methods of calculation of ecological and economic functions of land forest assignment at level of region. Innovative Economics and Management. 2021. Vol.8, No.1. P. 90—101. DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.1.2021.88-101>

16. Furdychko O., Drebot O., Bondar V., Yaremko O., Vysochanska M., Sakhar-natska L. Current challenges for sustainable forestry management in Ukraine: production, taxation and investments issues. Law, Business and Sustainability Herald. 2021. Vol. 1, No 2. P. 58—75. DOI: <https://doi.org/10.46489/lbsh.2021-1-2-5>.

References:

1. Furdychko, O.I. (2012), "Environmental problems of natural resource use in science and practice of forestry production", Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, no. 4, pp. 39—47.

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2022), The Law of Ukraine "On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the conservation of forests", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2321-20?fbclid=IwAR314T-fGnKsL6n2k0GulwGMZVIPw-RU8IDEr8SOnY6PLRG4DXbye4sO4hY%23Text#Text> (Accessed 26 July 2023).

3. Ministry of Forest Economy of the Ukrainian SSR (1988), Korotkyi dovidnyk z lisovoho fondu Ukrainiskoi RSR [Short guide to the forest fund of the Ukrainian SSR], Kyiv, Ukraine.

4. State Forest Resources Agency of Ukraine (2012), Dovidnyk lisovoho fondu Ukrayiny za materialamy

derzhavnoho obliku lisiv stanom na 01.01.2011 roku [Directory of Forest Fund of Ukraine on the Materials of State Forestry Registration as of 01.01.2011], Ukrainske derzhavne proektne lisovoporiadne vyrobnyche obiednania, Irpin, Ukraine.

5. Ministry of Forest Economy of the Ukrainian SSR (1981), Lisovyi kodeks Ukrainiskoi RSR [Forest Code of the Ukrainian SSR], "Urozhay" Publishing, Kyiv, Ukraine.

6. Drebot, O.I. (2012), Instytutsionalizatsiia lisovoho sektora ekonomiky v konteksti staloho rozvytku Ukrainy: monohrafiia [Institutionalization of the forest sector of the economy in the context of sustainable development of Ukraine: monograph], Kyiv, Ukraine.

7. Bobko, A.M. (1994), "New ways to intensify the forest economy of Ukraine", Forest Journal, vol. 4, pp. 30—34.

8. Brezhnev, V.M. and Popkov, M.Yu. (1994), "Forest law — the foundation of new economic relations", Forest Journal, vol. 5, pp.3.

9. Lavrenyuk, S. (2021), "How to fight corruption in the forestry sector and increase budget revenues", Holos Ukrainy, [Online], December 11, available at: <http://www.golos.com.ua/article/354312> (Accessed 26 July 2023).

10. State Committee for Forestry, Cellulose and Paper, Woodworking Industry, and Forestry of the State Planning Committee of the USSR (1964), Instruktziia z vporiadkuvannia derzhavnoho lisovoho fondu SRSR [Instructions for ordering the state forest fund of the USSR], Moscow, USSR.

11. Seim (Seim Chancellery). (1991), "Law of 28 September 1991 Art.64", available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20050450435/U/D20050435Lj.pdf> (Accessed 26 July 2023).

12. Bobko, A. (2004), "Some aspects of the economy of modern forestry in Ukraine", Ekonomika Ukrainy, vol. 7, pp. 41—48.

13. United Nations. Economic Commission for Europe (2000), Forest resources of Europe, CIS, North America, Australia, Japan and New Zealand (industrialized temperate/boreal countries): UN-ECE/FAO contribution to the Global Forest Resources Assessment 2000: main report, New York, Geneva. available at: <https://cir.nii.ac.jp/crid/1130282270871239936> (Accessed 26 July 2023).

14. Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR (1990), Resolution "On land reform", available at: https://zakononline.com.ua/documents/show/156098___694235 (Accessed 26 July 2023).

15. Drebot, O., Vysochanska M., Sakhar-natska L., Serzhanov V., Yaremko O. and Botsula O. (2021), "Methods of calculation of ecological and economic functions of land forest assignment at level of region", Innovative Economics and Management, vol.8, no. 1, pp. 90—101. DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.1.2021.88-101>.

16. Furdychko O., Drebot O., Bondar V., Yaremko O., Vysochanska M. and Sakhar-natska L. (2021), "Current challenges for sustainable forestry management in Ukraine: production, taxation and investments issues", Law, Business and Sustainability Herald, vol. 1, no 2, pp. 58—75. DOI: <https://doi.org/10.46489/lbsh.2021-1-2-5>.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2023 р.